

BOER ALBERT WAALKENS: KUNST BEPAALT HET GEZICHT VAN DEZE TIJD

Jan Abrahamse

In het Oldambt, gelegen tussen de Dollard en 'het Schiereiland' van Winschoten ligt Finsterwolde. In den lande is deze plaats bekend vanwege zijn grote aantal kommunistische kiezers en Galerie Waalkens. We praten met Albert Waalkens (66) over de bodem, het recht van opstrek, de bekleemde meijers, tegenstelling tussen rijk en arm, kunst, het opzienbarende internationaal-aandacht-trekkende land-art project, het werken met grond en het schilderen met stront.

In zijn galerie loopt Albert Waalkens nog steeds rond als op de dag van de opening: met een krul in zijn staart. Terecht is hij trots. In 1982 is de boerderij-galerie Waalkens uitgebrand en in 1985 hebben de architecten Gunnar Daan en Thon Karelse een in mijn ogen fantastisch gebouw neergezet van rode baksteen met wit metselwerk en veel glas in een bijzondere vorm. De architecten noemen dit humanistische architectuur. Moot, zoals gezegd, maar voor leken volstrekt onduidelijk zoals ze het op papier zetten: 'De schoonheid wordt gezocht in de reflectie van tijdelijke, chaotische totaalwaameming op een begrijpelijk, mathematisch concept. Vooral voor het wisselende licht wordt de vorm gevoelig gemaakt. De ontwerper vertrouwt daarbij volledig op zijn verstandelijk denkraam, dat tot eenvoud dwingt!'. Ook als je het gebouw van binnen bekijkt en vooral er omheen loopt, waarbij na iedere meter het gebouw er anders uitziet, willen deze volzinnen maar niet beklijven.

Grootgrondbezit

Het Oldambt is ontstaan na de grote uitbreiding van de Dollard in de 15e eeuw. Na 1550 zijn zo'n 20 polders aangelegd waarbij de Dollard in 1924 zijn huidige vorm heeft gekregen. De familie van Waalkens, zowel van vaders- als moederszijde is al eeuwenlang boer in Finsterwolde, Blijham en Nieuwolda. Slechts een enkeling werd molenaar, dominee of burgemeester. Het grootgrondbezit is kenmerkend voor deze streek. Oorzaken daarvoor zijn het recht van opstrek en het bekleemrecht. Het recht van opstrek hield in dat nieuwe buitendijkse gronden automatisch bij de bedrijven gevoegd werden die aan de dijk grensden. Het bekleemrecht is een soort eeuwigdurende pacht die de boer (de bekleemde meijer) moet betalen. Die pacht is een paar honderd jaar geleden vastgesteld en nooit meer

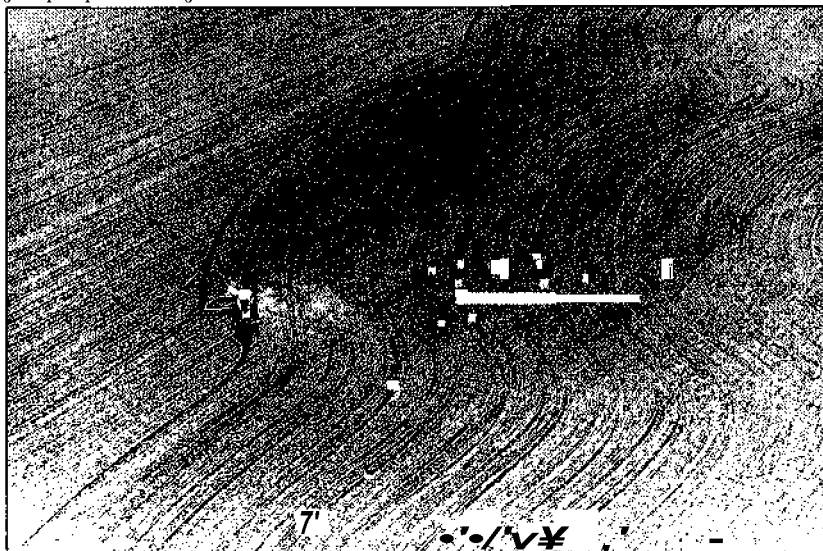
verhoogd. Voorwaarde was dat het land niet gesplitst mocht worden. Albert Waalkens: 'Dat heet een vaste altijd durende in alle liniën verervende bekleeming. Voor ons bedrijf is dat voor 60 ha een jaarlijkse pacht van f 1000,—aan de eigenaar in de bekleemrechtelijke zin, de zgn. blote eigenaar'.

Met de aanleg van de Reiderwolderpolder in 1862 kwam een eind aan het recht van opstrek. Er werden hier nieuwe bedrijven gesticht, evenals in de nieuwe Carel Coenraad- en Johannes Kerkhovenpolder.

Zware grond

De grond is zeer zwaar en dat betekent dat er lichte gewassen verbouwd worden. Waalkens: 'We verbouwen zoveel mogelijk gewassen die je boven de grond kunt oogsten, dus weinig bieten en aardappelen. De mate van afslibbaarheid is hier heel hoog, dat betekent dat de grond erg zwaar en onhandelbaar is.

Het wereldberoemde 'land-art' project van Dennis Oppenheim. Volgens de aanwijzingen van de kunstenaar werd in april 1969 het graan op een speciale manier ingezaaid

Overigens is hier het kalkgehalte ook hoog. Dat betekent dat je hier geen steenfabrieken ziet, want waar steenfabrieken staan is geen akkerbouw, daar groeit alleen maar gras'.

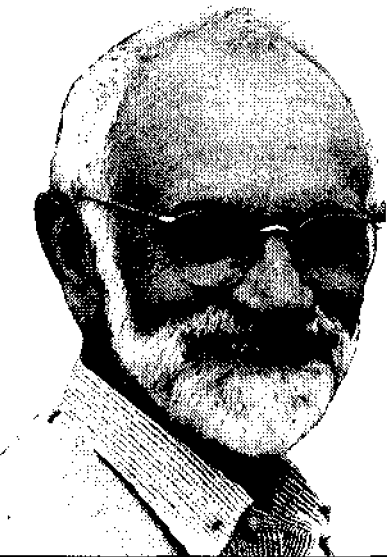
Het grote aantal socialistische en kommunistische kiezers komt voort uit de grote tegenstelling tussen rijk en arm. De hereboeren bezaten alles en de landarbeiders bijna niets. Albert Waalkens hierover: 'Ik herinner me de loonboekjes van voor de oorlog. De chef van het personeel verdiende toen f 18,—per week, de anderen bleven beneden de 10 gulden. Mijn vader ging zaterdag met een sigarenkistje vol losse gulden naar achteren en betaalde dan het personeel uit. De tegenstelling tussen arm en rijk was hier groot. Mede daarvoor is het kommunisme en het socialisme hier sterk ontwikkeld en uitgekristalliseerd in extreem linkse groeperingen en dat is ook heel begrijpelijk. Als jongste werkte ik in de vakanties mee op het land en dan hoorde ik die verhalen. Ik trok me dat ontzettend aan. In die tijd kwamen echter de eerste sociale voorzieningen'.

Een stuk karakter

Daar kwam bij dat door de verbouwen lichte gewassen er alleen in de zaai- en de oogsttijd arbeiders nodig zijn. Albert Waalkens: 'Dat was juist het tragische; in de zomer hadden we 20-25-man in dienst en gedurende de rest van het jaar een stuk of 6. De anderen moesten maar proberen aan de kost te komen. Ze werkten dan in het flintenhok om stenen te hakken voor de Macadamwegen. Daarbij komt nog dat de mensen erg streekgebonden zijn, ze lopen achter werk aan maar gaan niet verhuizen. In kolomes ging men op de fiets naar Friesland om te hooien, maar het liefst werken de mensen in het zicht van de toren van Finsterwolde'. Zoon Harm-Evert Waalkens, die het bedrijf van Albert heeft overgenomen, komt tijdens het gesprek binnen. Hij heeft er een zuiver veeteeltbedrijf van gemaakt en vindt dat de werkinzet hier veel hoger is dan bv. op het Hoge Land. 'Dat is een stuk karakter en heeft te maken met het gevecht hier in de streek, de zware grond en de extreme sociale omstandigheden'. Volgens Albert komt dat door de aanwezigheid van een vnzinnig hervormde dominee van vroeger die in Finsterwolde, Nieuw Beerta en Nieuweschans preekte. In tegenstelling tot de gereformeerde dominee in Oostwold en Midwolda. 'Dat was zo'n zware, die zei: doe het maar kalm aan, als je straks tussen 6 plankjes ligt, dan komt het wel goed'.

Beeldende kunst

Waalkens houdt zich tegenwoordig in hoofdzaak nog bezig met de beeldende kunst en zijn galerie.

Hoe komt die grote belangstelling voor de kunst, had jij zelf kunstenaar willen worden?

'Mijn belangstelling daarvoor is gewekt door de leraren op de middelbare school in Winschoten. Zij maakte me enthousiast en toen ben ik musea gaan bekijken. Op de landbouwschool in Groningen raakte ik bevriend met een groepje kunstenaars, waaronder Siep van den Berg. Ik heb nooit kunstenaar willen worden, boer is een fantastisch vak, maar op sommige momenten heb ik wel eens gedacht: het zou eigenlijk om 9 uur moeten beginnen'.

Wanneer ben jij begonnen met je activiteiten om kunst en kunstenaars naar Finsterwolde te halen?

'In het begin van de jaren '60 tekende en schilderde Siep van den Berg hier regelmatig bij ons op de boerderij. Na verloop van tijd zei ik dat het wel aardig zou zijn om eens te laten zien wat je al die tijd hebt gemaakt. De mensen in het dorp waren wel nieuwsgierig. Het mocht niet in het gemeentehuis, want daar zaten mozaïektegeltjes en nieuw graslijnen op de muur. Mijn ex-vrouw stelde toen voor om de veestal, die toch leeg stond, daarvoor te gebruiken. In diezelfde tijd kreeg ik ook via Siep van den Berg contact met Wil Hoogstraten van de Galerie d'Eend in Amsterdam en die zei: je moet geen eenmanstentoonstelling maken, je moet een aantal kunstenaars uitnodigen die op dezelfde manier met kunst bezig zijn als Van den Berg en dat werden toen André Volten, Ben Guntenaar en Jor sephOngenaë'.

Wat vonden de mensen uit het dorp van een dergelijke tentoonstelling?

'Die vonden het fantastisch om te kijken, want er werd een borreltje geschonken. Ze vonden het werk wel aardig, maar na die tijd zijn ze niet zo vaak meer gekomen. De publiciteit daaromheen was groot en dat is nog steeds het geval, hoewel het fenomeen dat de boer vooruitlopende kunst in een uithoek van het land liet zien natuurlijk wel is verdrongen, want iedere tweede-huises-bezitter die zichzelf respecteert exposeert macramé-uilen of iets dergelijks'.

Wanneer ben je met kunstenaars gaan samenwerken die ook iets met de bodem deden?

'Het verzoek om met grond of ander natuurlijk materiaal te werken is altijd uitgegaan van de kunstenaar. De eersten waren de kunstenaars Jan Dibbets, Ger van Elk en Reimier Lucassen, toen oprichters en leraren van het I.I.V.H.K., het Internationaal Instituut Voor Herscholing van Kunstenaars, een persiflage op de Famous Artists' Schools uit de zestiger jaren. Zij voerden in 1968 een project uit waarbij ik op aanwijzing van Jan Dibbets een voor van een bepaalde diepte en lengte moest ploegen. Ger van Elk heeft deze voor gedeeltelijk gevuld met poly-urethaan en op aanwijzingen van Lucassen hebben ze het object daarna in de kleuren rood, blauw, geel, groen en wit beschilderd. Het skulptuur drijft nog steeds in mijn vijver. Het is geheel verweerd en er groeien nu een es, een esdoorn, brandnetels en gras op. 's Winters zitten de kindertjes erop om de schaatsen vast te binden'.

Land art

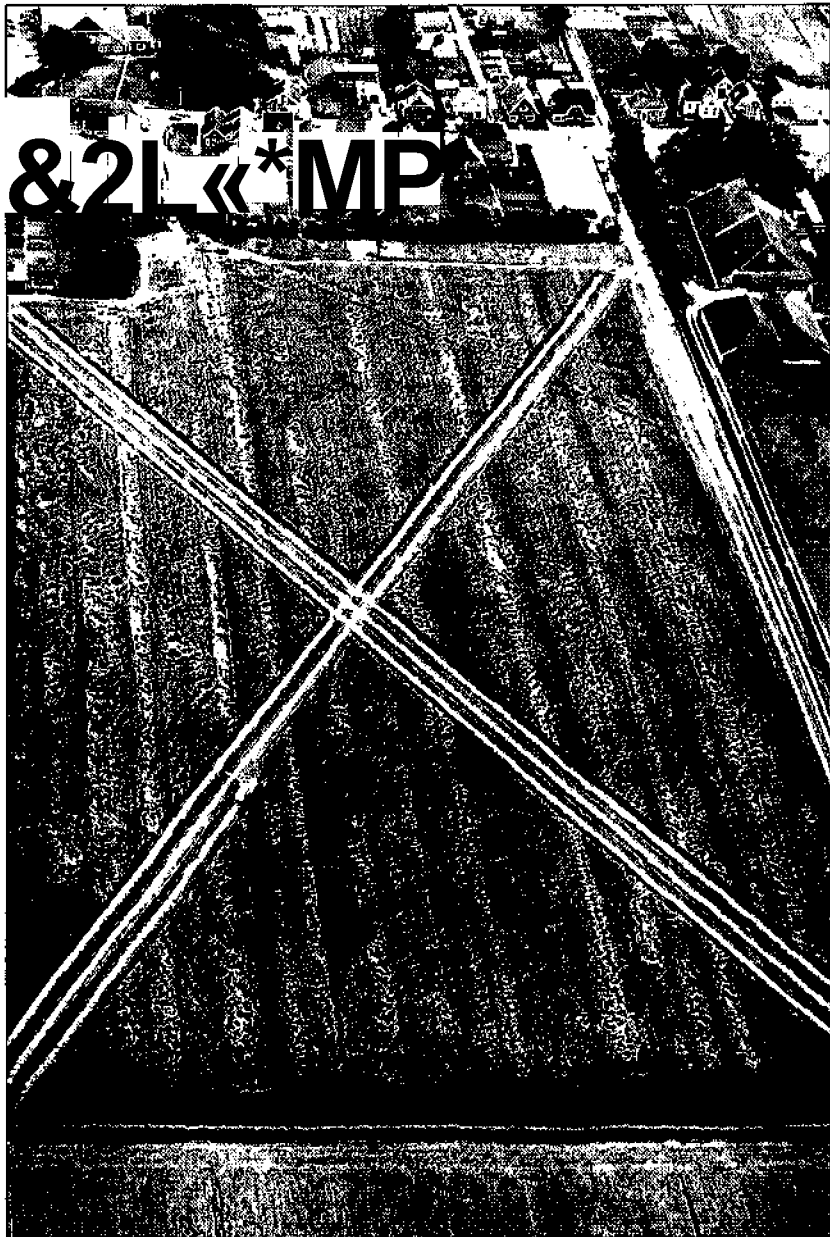
'Het meest spektakulaire project werd in 1969 uitgevoerd door de Amerikaan Dennis Oppenheim, een van de eerste kunstenaars die zich bezighield met land art. Ik leerde hem kennen via Wim Beeren, toen conservator en nu directeur van het Stedelijk Museum in Amsterdam, die toen de tentoonstelling 'Op losse schroeven' maakte. Oppenheim had foto's gemaakt van een land art-project, maar die waren verdwenen. Beeren belde me op of Oppenheim een project in Finsterwolde mocht uitvoeren. Op voorstel van Oppenheim werd A/Vi ha bouwland ingezaaid, waarmee werd aangegeven hoe het geogoste graan van het land naar de silo gaat. Met behulp van trekker en zaaimachine werd een slingerend patroon getrokken over het land. Dennis Oppenheim maakte hiervan foto's. Dit gebeurde in april en in september is het graan op aanwijzingen van Oppenheim geogost. Het was een opzienbarend project en nog steeds wordt er in kunsttijdschriften over geschreven'.

Heb je meer kunstenaars gekend die met natuurlijk materiaal werkten?

'Dit jaar heeft Hany Dragstra houtstapelingen gemaakt en daarvoor heeft Hans van der Pennen skulpturen gemaakt van losse klei. De klei wordt niet gebakken of geglaazuurd. Hij heeft dit ook wel in een museum gedaan, maar het is een geweldige toer om het materiaal aan te voeren. Hier is het een kwestie van een gat graven en wachten tot je grond tegenkomt die geschikt is'.

Strontschilderijen

'Onlangs heeft Theo Niermeijer hier een expositie gehad. Tijdens de inrichting was hij in de stal van mijn zoon. Toen ik 's avonds melk ging halen, zei de mei-

&2L«*MP

ker: wat moet ik met die papieren die in de stal liggen. Theo had ze beschilderd met koeicstront en ze daar laten liggen om te drogen. We hebben ze in de galerie opgehangen tijdens de tentoonstelling. De ramen moesten wel tegen elkaar open staan vanwege de stank'.

Waarom geef je kunstenaars de mogelijkheid om hier te werken en te exposeren?

'Dat is heel egoïstisch. Ik doe dat omdat het me bovenmatig interesseert en omdat de kunst naast de wetenschap het gezicht van de tijd bepaalt. Ik wil dat graag van dichtbij meebeleven. Je kunt dan zeggen: wordt maar verzamelaar, maar daar ben ik weer te veel Groninger boer voor, want dat kost te veel geld.

Je galerie kost toch ook geld?

Ja, maar die staat er nu eenmaal. Het is geen commerciële galerie. Ik ben blij als ik uit de kosten kom van drukwerk, postzegels en openingskosten.

De kunstenaars die jij uitnodigt behoren tot de avant garde.

'Het enige wat mij in de kunstenaars interesseert is hun werk. Als dat me aanspreekt probeer ik het in mijn galerie te exposeren!'

In september 1969 werd volgens instruMesm Oppenhém het graan geogost